

Een gevuld en gevarieerd jaarboek, naar goede gewoonte besloten met een bijdrage (de 25ste!) van Cyriel Moeyaert over de schrijftaal van de Westhoek en met een bibliografie van de belangrijkste in 1999 over de Franse Nederlanden verschenen publicaties.

Paul Soetaert

Jaarboek De Franse Nederlanden, 25 (2000), Stichting Ons Erfdeel vzw, Rekkem, 2000, 440 p.

Indische geschiedenis

Een halve eeuw na het einde van het Nederlandse koloniale bewind over Indonesië is er onlangs een groot historisch overzichtswerk verschenen, *De Waaier van het Fortuin. De Nederlanders in Azië en de Indonesische archipel 1595-1950* van J.J.P. de Jong. Met dit boeiende en leesbare boek wil De Jong een tegenwicht bieden tegen het heersende gebrek aan kennis over de geschiedenis van het voormalig Nederlands-Indië.

Want 'De betekenis van Indië voor Nederland is niet te overschatten', zegt De Jong wanneer hij in het slothoofdstuk de balans opmaakt. En hij voegt daar aan toe: de gordel van smaragd heeft een fundamentele bijdrage geleverd aan de economische ontwikkeling eerst van de Republiek en later van het Koninkrijk. In de 19de eeuw is de aanleg van de Nederlandse infrastructuur (spoorwegen, waterwerken en havens) betaald uit de Indische baten - evenals trouwens de afschaffing van de slavernij. En in de 20ste eeuw heeft Indië een cruciale bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van de Nederlandse textiel en de scheepsbouw, en de opkomst van Nederlandse multinationals als Shell en Unilever.

De Jongs boek omvat vijfhoofddelen. In deel 1 (*Compagnie*) wordt de periode 1600-1800 behandeld, van de opkomst der VOC tot haar ondergang. Deel 2 (*Plantage Java*) gaat over de periode 1800-1870, het tijdperk van het Cultuurstelsel, de dwangverbouw van producten voor de Europese markt. Deel 3 (*Veranderingen*) behandelt het laatste kwart van de 19de eeuw, toen er na de aanleg van het Suez-kanaal een snelle kapitalistisch-imperialistische ontwikkeling op gang kwam. De periode 1900-1942 komt aan bod in deel 4 (*De moderne kolonie*), waarbij De Jong profijt trekt van de memoires en biografieën die er inmiddels van een aantal hoofdrolspelers verschenen zijn; van de Indische delen in Lou de Jongs geschiedenis van het Koninkrijk in de Tweede Wereldoorlog; van de grote bronnenpublicaties van Drooglever, Kwantes en Poeze; van de stroom aan boeken van Nederlandse historici van Bank, Blom en Fasseur tot en met Houben en Van den Doel; en van een flink aantal buitenlandse studies. De slotfase (1945-50) wordt behandeld in deel 5 (*Ontknoping*). Het boek wordt afgesloten met een omvangrijk notenapparaat en bibliografie, en drie registers op personen, zaken en plaatsnamen. Er is wel een lijst van afkortingen en Indonesische termen, maar niet een verantwoording van de opgenomen tabellen, kaarten en foto's.

Het gaat De Jong om de vraag wat de Nederlanders naar Indië dreef, wat ze er zochten en vonden, wat ze er wilden en bereikten, en waar ze in tekortschoten en faalden. Kwesties van beleid staan daarbij steeds centraal. Bij de omstrede Jan

Pieterszoon Coen bijvoorbeeld - de stichter van Batavia en de grondvester van het Nederlandse koloniale imperium in de Oost, die echter door Indonesiërs wordt gezien als een Nederlandse Alva die in 1621 op Banda-Neira de plaatselijke bevolking uitroeide en daarmee het VOC-monopolie op de nootmuskaat veilig stelde - beperkt De Jong zich tot een zakelijke kritiek op diens agressieve beleid, dat in China volstrekt averechts uitpakte en de VOC daar lange tijd op grote achterstand zette vergeleken bij Portugezen en Britten. Daarmee wordt Coen weliswaar van zijn voetstuk gehaald, maar De Jong beperkt zich hier verder geheel tot Coen in diens eigen tijd, en gaat niet in op het lange naleven van Coen als symbool in de koloniale mentaliteitsgeschiedenis, noch op de 20ste-eeuwse Coen-cultus die leidde tot het verbieden, decennialang, van Slauerhoffs toneelstuk *Jan Pieterszoon Coen* (1930).

In de periode voor de Tweede Wereldoorlog, het tijdperk van de 'ethische politiek', werd het beleid in de praktijk gekenmerkt door de opbouw van een koloniale politiestaat, waarbij toepassing van de 'exorbitante rechten' en verbanning zonder vorm van proces tot het standaardpakket behoorden. Zeer duidelijk laat De Jong hier zien hoe dit Nederlandse optreden bij de Indonesische nationalisten tot de conclusie leidde, dat non-coöperatie werkelijk de enige weg was. Wel had De Jong hier naast Sjahrirs *Indonesische Overpeinzingen* (1945) meer gebruik kunnen maken van de nog steeds zeer leesbare

Verspreide Geschriften (1952) van Mohammad Hatta, waarin ook de tekst is opgenomen van *Indonesië Vrij!*, zijn politieke verdedigingsrede voor de Haagse rechtbank op 9 maart 1928. Deze tekst, waarin hij een vernietigende analyse geeft van het Nederlandse imperialisme, zou verplichte lectuur moeten zijn voor eenieder die zich met de geschiedenis van Nederlands-Indië bezighoudt.

Zeer goed is De Jong ook over de politieke bedrijfsblindheid van de laatste gouverneur-generaal Tjarda en de Nederlandse regering in Londen. Als gevolg daarvan had Nederland - in tegenstelling tot de Britten in India - geen politiek antwoord op de aspiraties van de Indonesische nationalisten, en reageerde het daarop alleen met geweld en onderdrukking. Hiertegenover wijst De Jong op de 'grote verdienste van mannen als Van Mook en Sjahrir wier namen ten onrechte zijn vergeten', terwijl zij er onder de meest onmogelijke omstandigheden toch bijna in geslaagd waren door overleg en onderhandeling een oplossing te vinden. Daarmee draagt De Jong zeer zeker bij tot Van Mooks eerherstel in Nederland. Maar in de Nederlandse reactie op het Indonesische nationalisme domineerde nu eenmaal de politionele aanpak, en op die harde en onverzoenlijke politiek-militaire werkelijkheid zijn tenslotte de constructieve pogingen van Sjahrir en Van Mook stuk gelopen.

Het boek is mooi uitgegeven, met een schitterende omslag waarop een sits uit Coromandel is te zien. Maar de illustraties binnenin vormen een teleurstelling. Zo is enkel een klein zwartwit fotootje opgenomen van Pienemans schilderij van de gevangenneming van de Javaanse prins Dipo Negoro op 28 maart 1830 te Magelang, aan het eind van de grote Java-oorlog (1825-1830), maar jammer genoeg niet van het schilderij dat de Javaanse schilder Raden Saleh in 1857 van ditzelfde moment maakte. Beide schilderijen zijn te zien in het interessante, maar door De Jong niet genoemde werk *Het land onder de regenboog* (1979) over Indonesische geschiedenis van Mochtar Lubis. Andere Indonesische bijdragen die ontbreken zijn *Indonesia's History between the Myths* (1968) van G.J. Resink, en de historische romancyclus van de schrijver Pramoedya Ananta Toer.

De Britse kant van de slotfase blijft bij De Jong onderbelicht. De Britse inlichtingenofficier Laurens van der Post, die van 1945 tot 1947 in Jakarta was gestationeerd, wordt in een bijzin tussen haakjes 'eenzijdig geïnformeerd' genoemd. Dat moge zo zijn vanuit De Jongs perspectief, maar waar het om gaat is dat de informatie die Van der Post in 1945 aan Mountbatten toespeelde, mogelijk van beslissende betekenis is geweest. En dan dient de lezer te vernemen wat die informatie inhield, zeker nu in Van der Posts laatste boek *The Admiral's Baby* (1996) de originele tekst van diens eindrapport van 1947 is gepubliceerd.

Een belangrijk aspect van De Jongs boek is zijn aandacht voor het Indische van Indië, het mengkarakter van de samenleving die daar ontstond uit het contact tussen Nederlanders en Indonesiërs, en die - vanaf Coen tot in de tijd van Van Mook - telkens weer het mikpunt is geweest van negatieve reacties. De Jong besteedt aandacht aan ontwikkelingen op cultureel gebied in de kolonie en citeert geregeld ook uit de Indisch-Nederlandse literatuur, al ontbreekt een verwijzing naar de inventieve postkoloniale roman *Vaders van Betekenis* (1989) van Marion Bloem over de eeuwige Indo, die zij bij allerlei historische gebeurtenissen aanwezig laat zijn en zo een eigen plaats geeft in de koloniale geschiedenis.

Tegelijk echter maakt dit Indische perspectief, en het feit dat intern-Nederlandse beleidskwesties en de Van Mook-optiek op de voorgrond staan en meer aandacht

krijgen dan de interactie met Indonesiërs en Britten, op mij althans een nogal koloniale indruk. Voortgezette dekolonisatie van dit verleden blijft daarom nog steeds een belangrijk desideratum.

Reinier Salverda

J.J.P. DE JONG, *De Waaijer van het Fortuin. De Nederlanders in Azië en de Indonesische archipel 1595-1950*, Sdu Uitgevers, Den Haag, 1998, 715 p.